

ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРЕДМЕТУ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВОГО СПОРУ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦТВА

TO THE CHARACTERISTICS OF THE SUBJECT OF A PUBLIC-LAW DISPUTE IN THE FIELD OF ENTREPRENEURSHIP

Овчаров А.В., здобувач

Науково-дослідний інститут публічного права

ORCID ID: 0009-0009-5767-3664

Метою статті є визначити та охарактеризувати предмет публічно-правового спору в сфері підприємництва. У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства, аргументовано, що зміст предмету публічно-правового спору складають декілька категорій, зокрема: суб'єктивні права; суб'єктивні свободи; законні інтереси. Відмічено, що вказаний предмет не віднайшов належного законодавчого закріплення, що суттєво ускладнює практичну оцінку обставин при реальному виникненні відповідного спору. Визначено, що суб'єктивні права – це нормативно-визначені, індивідуальні можливості та міра поведінки фізичних або юридичних осіб, які гарантуються та забезпечуються державою за допомогою спеціальних механізмів, тобто мова йде про права суб'єктів підприємницької діяльності, які пов'язані із їх статусом, як учасників відносин господарювання. До цієї групи входить не тільки безпосередньо право на підприємництво, але й супутні із виконанням цієї активності юридичні можливості, наприклад: право на державну реєстрацію юридичної особи, отримання дозволів та ліцензій, патентів, отримання інформації, вільне укладення і розірвання адміністративних та інших договорів, захист своїх інтересів тощо. Зроблено висновок, що систему предмету публічно-правового спору в сфері підприємництва складають суб'єктивні права, свободи та законні інтереси суб'єктів підприємницької діяльності. Вказана категорія є важливим елементом конструкції змісту юридичного конфлікту в сфері публічного управління. Втім, необхідно ще раз підкреслити його значний недолік – відсутність тлумачення та закріплення у положеннях Кодексу адміністративного судочинства України. Це суттєво ускладнює практичну оцінку предмету при реальному виникненні відповідного спору. Вирішення даної прогалини ми бачимо у доповненні положень Кодексу адміністративного судочинства України нормами, які б узагальнювали предмет та встановлювали загальний перелік підстав виникнення публічно-правових спорів в усіх сферах відносно яких поширюється судово адміністративна юрисдикція.

Ключові слова: публічно-правовий спір, підприємництво, підприємницька діяльність, предмет спору.

The purpose of the article is to determine and characterize the subject of a public-law dispute in the field of entrepreneurship. The article, based on the analysis of the scientific views of scientists and the norms of current legislation, argues that the content of the subject of a public-law dispute consists of several categories, in particular: subjective rights; subjective freedoms; legitimate interests. It is noted that the specified subject has not found proper legislative consolidation, which significantly complicates the practical assessment of the circumstances in the actual occurrence of the relevant dispute. It is determined that subjective rights are normatively defined, individual opportunities and a measure of behavior of individuals or legal entities, which are guaranteed and ensured by the state through special mechanisms, that is, we are talking about the rights of business entities that are associated with their status as participants in economic relations. This group includes not only the right to entrepreneurship directly, but also the legal possibilities associated with the implementation of this activity, for example: the right to state registration of a legal entity, obtaining permits and licenses, patents, obtaining information, freely concluding and terminating administrative and other contracts, protecting one's interests, etc. It is concluded that the system of the subject of a public-law dispute in the field of entrepreneurship consists of subjective rights, freedoms and legitimate interests of business entities. This category is an important element of the construction of the content of a legal conflict in the field of public administration. However, it is necessary to emphasize once again its significant drawback - the lack of interpretation and consolidation in the provisions of the Code of Administrative Procedure of Ukraine. This significantly complicates the practical assessment of the subject in the event of a real occurrence of the relevant dispute. We see the solution to this gap in supplementing the provisions of the Code of Administrative Procedure of Ukraine with norms that would generalize the subject and establish a general list of grounds for the emergence of public law disputes in all areas to which judicial administrative jurisdiction extends.

Key words: public-law dispute, entrepreneurship, entrepreneurial activity, subject of dispute.

Актуальність теми. Відповідно до положень Кодексу адміністративного судочинства України, публічно-правовий спір – це спір, у якому хоча б одна сторона здійснює публічно-владні управлінські функції, в тому числі на виконання делегованих повноважень, і спір виник у зв'язку із виконанням або невиконанням такою стороною зазначених функцій; або хоча б одна сторона надає адміністративні послуги на підставі законодавства, яке уповноважує або зобов'язує надавати такі послуги виключно суб'єкта владних повноважень, і спір виник у зв'язку із наданням або ненаданням такою стороною зазначених послуг; або хоча б одна сторона є суб'єктом виборчого процесу або процесу референдуму і спір виник у зв'язку із порушенням її прав у такому процесі з боку суб'єкта владних повноважень або іншої особи [1]. Незважаючи на досить зрозумілу сутність, положеннями КАС невизначено важливий практичний аспект категорії, тобто її предмет. Остання показує те конкретне, з приводу чого сторони вступають у юридичний конфлікт. Відсутність в законодавстві положень, які б вирішували дану проблему ускладнює встановлення предмету специфічного різновиду публічно-правового спору, зокрема у сфері підприємництва.

Стан дослідження проблеми. В сучасній юридичній теорії публічно-правовий спір є актуальною проблемою наукових досліджень, якій присвятили свою увагу безліч науковців, наприклад: Я.О. Берназюк, І.І. Задоян, Т.О. Мацелик, О.І. Миколенко, М.В. Ковалів, Ю.Р. Лазинський, Я.П. Павлович-Сенета, О.П. Рябенко та багато інших. Проте, як законодавець, так і представники теорії права та адміністративно-правової науки не сформулювали єдиного, логічного підходу щодо змісту предмету публічно-правового спору саме у сфері підприємництва.

Саме тому метою статті є визначити та охарактеризувати предмет публічно-правового спору в сфері підприємництва.

Виклад основного матеріалу. Слово «предмет» (від латинського терміну «objectum») в Тлумачному словнику української мови за редакцією А.О. Івченко розкривається як: 1) конкретне матеріальне явище, що сприймається органами чуття як окремий елемент дійсності; 2) певна річ, що використовується для чогось (предмети розкоші); 3) коло знань, що становить окрему дисципліну викладання; 4) те, на чому зосереджується чиясь увага, на що спрямована чиясь діяльність; 5) логічне поняття, що становить зміст думки, пізнання й таке інше [2, с.357]. У Великому тлу-

мачному словнику сучасної української мови предмет – це те, на що спрямована пізнавальна, творча, практична діяльність кого-, або чого-небудь [3].

З приводу тлумачення предмету спору в юридичній літературі існують різноманітні концептуальні підходи. Наприклад, автори Науково-практичного коментаря Цивільного процесуального кодексу України від 2010 року, В.Е. Теліпка та Ю.Д. Притика вважають, що предмет спору – це те благо (річ, право, інше майно), з приводу якого виник спір [4, с.105]. Протилежної думки С.О. Короед, який доводить, що предметом спору варто визнавати лише права і обов'язки, а не матеріальні правовідносини, оскільки права і обов'язки якраз й становлять зміст таких правовідносин. Звідси ж за логікою науковця не можна відносити до предмета спору і речі (майно), оскільки юридичний спір існує саме щодо прав на таке майно (права власності, права користування тощо) [5, с.41].

Такі фахівці з господарського процесу, як О.П. Подцерковний, О.О. Квасніцька та Т.В. Степанова предметом спору визнають права (зокрема, право власності на майно або право користування ним) та спірне матеріальне правовідношення між сторонами. Припинення провадження у зв'язку з відсутністю предмета спору в господарському судочинстві можливе, зокрема, у таких випадках: припинення існування предмета спору (наприклад, здійснене в установленому порядку скасування оспорюваного акту), якщо між сторонами у зв'язку з цим не залишилося неврегульованих питань; спір урегульовано самими сторонами шляхом перерахування боргу (передачі майна чи усунення перешкод у користуванні ним) після звернення кредитора з позовом за умови подання доказів такого врегулювання [6, с.57, 223-224].

В адміністративних координатах предмет спору визнається Л.І. Летнянчиним, як рішення, дії чи бездіяльність суб'єкта владних (управлінських) партійних повноважень [7, с.71]. Р.С. Мельник, посилаючись на роботи угорського вченого Ф. Толді, який аналізував загально-європейський досвід контролю адміністративних рішень органів влади та їх судового оскарження відмітив: «При контролі за законністю адміністративних рішень (до яких, звісно, належать і рішення про застосування заходів адміністративного примусу) суд досліджує виключно законність рішення; інші ж справи порушуються для того, аби суд врегулював наслідки тієї або іншої поведінки, тобто предметом спору є правове становище, яке має бути закінчене, змінене або створене судовим рішенням» [8, с.138].

В галузі трудового права предмет юридичного спору між працівником та роботодавцем аналізують та виділяють Л.П. Грузінова та В.Г. Короткін. На їх думку, ним є вимога працівника щодо визнання або поновлення тих чи інших трудових прав, які, на думку працівника, повинні йому належати на підставі чинного законодавства чи умов трудового договору. В свою чергу, предметом колективного трудового спору, тобто, спору між кадровим складом підприємства, установи, організації та роботодавцем можуть бути вимоги працівників стосовно режиму робочого часу і часу відпочинку; оплати праці; охорони праці тощо [9, с.105-106].

Отже, на сьогоднішній день науковцями не вироблено загальної відповіді на питання про те, що являє собою предмет спору, зокрема, публічно-правового. Вказану категорію одночасно розкривають, як матеріальну річ, об'єкт дійсності, з приводу якого виникає спір, сукупність суспільно-правових відносин, рішення або дії, а також суб'єктивні права, свободи та законні інтереси. Для обрання та визначення правильності тієї чи іншої позиції варто звернути увагу на внутрішню сутність юридичних спорів. Це завжди конфлікт, про право в якому одна сторона намагається відстояти свої порушені юридичні можливості, свободи та інтереси. Саме відносно них вчинюється негативний вплив у зв'язку із чим вони

обмежуються, знецінюються, стають недоступні тій чи іншій особі і таке інше. З огляду на це, предметом будь-якого юридичного спору є порушувані чи неправомірно обмежені суб'єктивні права, свободи і законні інтереси. Вирішення спору відповідним чином виправляє вказані негативні аспекти та відновлює правовий режим фізичної або юридичної особи. Викладене дає підстави вказати, що предмет публічно-правового спору у сфері підприємництва – це сукупність порушених та/або неправомірно обмежених носіями владних повноважень суб'єктивних прав, свобод та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності, які з метою їх відновлення, захисту і забезпечення звертаються до органів судової адміністративної, а також іншої юрисдикційної діяльності. Як бачимо, зміст предмету публічно-правового спору складають декілька категорій, на особливості яких варто звернути окрему увагу:

– суб'єктивні права. Д.О. Гармаш пише: «суб'єктивні права – це міра дозволеної (можливої) поведінки учасників відносин, надана їм нормативно-правовими актами. Закріплюючи права, держава встановлює їм певні гарантії їх здійснення, що виявляється у створенні механізму забезпечення дотримання цих прав невизначеним колом учасників суспільних відносин» [10, с.61]. Суб'єктивні права за визначенням В.М. Василенко – це ті юридичні можливості конкретної особи, що безпосередньо впливають із загальних правил поведінки, встановлених законодавством [11, с.48]. Н.М. Оніщенко розкриває суб'єктивні права, як реальні цінності особи, цілком визначені правоположення щодо користування матеріальними і духовними багатствами, задоволення своїх потреб і інтересів. Будь-які права (в тому числі і основні загальні) належать всім і кожному, кореспондують обов'язкам відповідних органів, посадових осіб і громадян. [12, с.63]. Таким чином, суб'єктивні права – це нормативно-визначені, індивідуальні можливості та міра поведінки фізичних або юридичних осіб, які гарантуються та забезпечуються державою за допомогою спеціальних механізмів. В контексті нашого дослідження мова йде про права суб'єктів підприємницької діяльності, які пов'язані із їх статусом, як учасників відносин господарювання. До цієї групи входить не тільки безпосередньо право на підприємництво, але й супутні із виконанням цієї активності юридичні можливості, наприклад: право на державну реєстрацію юридичної особи, отримання дозволів та ліцензій, патентів, отримання інформації, вільне укладення і розірвання адміністративних та інших договорів, захист своїх інтересів тощо. В окремих випадках дії суб'єктів владних повноважень можуть порушувати суб'єктивні права суб'єктів підприємницької діяльності, що ускладнює або фактично робить неможливим нормальну реалізацію останньої. Прикладом є відмова у видачі ліцензії уповноваженим публічним органом. Наслідком таких дій стає відсутність законних підстав для ведення відповідного типу підприємницької діяльності, який вимагає наявності дозвільних документів;

– суб'єктивні свободи. Як пишуть П.М. Рабінович та Б.В. Щетинін, свободи – це конкретне соціальне становище людини або людей у їх взаємовідносинах з державою. Це образ можливої та дозволеної поведінки людини у суспільстві. Як і права людини, свободи – це соціальне благо суспільства, головний показник демократизму суспільства і держави, зокрема правової держави і громадянського суспільства [13, с.7]. «Свободи», на погляд О.І. Литвинчук – це можливості «вільної» (активної чи пасивної) поведінки (діяльності) людини і громадянина в суспільстві та державі, передбачені конституцією, іншими законами держави. Тобто, свобода, в юридичному розумінні цього слова – це і є право особи здійснювати без особливих обмежень будь-які дії, вибирати по своїй волі тип особистої поведінки в тій чи іншій сфері суспільних відносин [14, с.19]. «Свободи – це правові можливості

(надбання), які необхідні для існування і розвитку особи, вони є невід'ємними, мають бути загальними і рівними для кожного, забезпечуватися і захищатися державою в обсязі міжнародних стандартів», – пише Л.М. Давиденко [15, с.32]. Отже, свободи – це складові прав, передбачені ними законні можливості діяти відповідним чином та з певною метою. Свободи у підприємницькій діяльності виступають важливим фактором її прибутковості, фінансової ефективності. Здійснюючи все те, що прямо не заборонено законом підприємці будують середовище активної бізнес конкуренції, постійно трансформують свою діяльність під попит суспільства, а також пристосовуються до дійсних національних реалій;

– законні інтереси. В тлумаченні С.В. Таранушича це ті інтереси особи, які безпосередньо не охоплюються змістом встановлених законом прав та свобод, але підлягають захисту зі сторони держави і охороняються законом. Суб'єктивному праву притаманний інтерес, тобто відома вигода, яка досягається шляхом здійснення права [16, с.106-107]. В дисертації Т.М. Підлубної вказано, що на відміну від матеріального суб'єктивного права, законний інтерес – це вигода, забезпечена не нормою матеріального права, а охоронною, насамперед, процесуальною нормою [17, с.38]. Н.О. Бородовська доходить висновку, що категорія «законний інтерес» дозволяє акумулювати в собі всі інтереси особистості, які з певних причин не знайшли свого відображення у суб'єктивних правах. Законні інтереси – це не права, не свободи: вони не охоплюються їх змістом, однак, мають характер правового дозволу і закріплюються не лише у конкретних правових нормах, а й у загальних принципах права [18, с.90]. Окрему точку зору з приводу змісту законного інтересу було сформовано в межах судової діяльності. Згідно Рішення Конституцій-

ного Суду України № 18-рп/2004 від 01.12. 2004 у справі № 1-10/2004 (справа про охоронюваний законом інтерес): законний інтерес – це прагнення у межах сфери правового регулювання до користування якимось конкретним матеріальним або нематеріальним благом [19, с.501]. Таким чином, законний інтерес – це той бажаний, потенційний результат, якого фізична чи юридична особа досягає реалізуючи надані їй права та свободи. Він може виражатись як в матеріальній, так і нематеріальній формі. Для суб'єктів підприємництва законний інтерес полягає в отриманні визначених економічних, соціальних результатів та матеріального прибутку. Це можливо за умови безперешкодного використання наданих Конституцією та законами України прав і свобод, а також сприяння в цьому носіїв владних повноважень. Обмеження останніми своїми рішеннями, діями чи бездіяльністю юридичних можливостей підприємств виключає досягнення ними інтересів та породжує публічно-правовий спір, який потребує вирішення в порядку адміністративного судочинства.

Висновки. Отже, систему предмету публічно-правового спору в сфері підприємництва складають суб'єктивні права, свободи та законні інтереси суб'єктів підприємницької діяльності. Вказана категорія є важливим елементом конструкції змісту юридичного конфлікту в сфері публічного управління. Втім, необхідно ще раз підкреслити його значний недолік – відсутність тлумачення та закріплення у положеннях КАС. Це суттєво ускладнює практичну оцінку предмету при реальному виникненні відповідного спору. Вирішення даної прогалини ми бачимо у доповненні положень КАС нормами, які б узагальнювали предмет та встановлювали загальний перелік підстав виникнення публічно-правових спорів в усіх сферах відносно яких поширюється судова адміністративна юрисдикція.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс адміністративного судочинства України: від 06.07.2005 №2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. №35. Ст.446.
2. Тлумачний словник української мови. Харків: ФОЛІО, 2002. 543 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови. уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 635 с.
4. Теліпко В. Е. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України. Станом на 01.11.2010 р. За ред. Притики Ю. Д. – К.: Центр учбової літератури, 2011. 696 с.
5. Короед С. Відсутність предмета спору як нова підстава закриття провадження в цивільній справі. *Підприємство, господарство і право*. №9/2020 ст. 37-42.
6. Господарське процесуальне право: підручник. О. П. Подцерковний, О. О. Квасніцька, Т. В. Степанова та ін.; за ред. О. П. Подцерковного, М. Ю. Карпузова. Харків: Одісей, 2012. 400 с.
7. Летнянчин Л. Конституціоналізація адміністративного процесуального права: проблем теорії та практики. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. №4(75). С.67-80.
8. Мельник Р.С. Забезпечення законності застосування заходів адміністративного примусу, не пов'язаних з відповідальністю: дис... канд. юрид. наук.: 12.00.07: Харків: Національний університет внутрішніх справ. 2002. 211 с.
9. Грузінова Л. П., Короткін В. Г. Трудове право України: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: МАУП, 2003. Х. Ч. 4. 2003. 152 с.
10. Гармаш Д.О. Кримінальна відповідальність за порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом: дис... канд. юрид. наук.: 12.00.08: Харків: Інститут вивчення проблем злочинності Академії правових наук України. 2008. 194 с.
11. Василенко В.М. Адміністративно-правовий статус працівників ветеринарної міліції: дис... канд. юрид. наук.: 12.00.07: Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2009. 184 с.
12. Оніщенко Н.М. Теоретико-методологічні засади формування та розвитку правової системи: дис... д.ю.н.: 12.00.01: Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. 2002. 426 с.
13. Погорілко В. Ф., Головаченко В. В., Сірий М. І. Права та свободи людини і громадянина в Україні. К.: Ін Юре, 1997. 52 с.
14. Литвинчук О.І. Процесуальний статус слідчого в кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.09: Луганськ: Луганський державний університет внутрішніх справ. 2007. 234 с.
15. Давиденко Л.М. Забезпечення прав і свобод громадян при здійсненні митних процедур (організаційно-правові аспекти): дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.07: Дніпропетровськ: Академія митної служби України. 2007. 195 с.
16. Таранушич С.В. Організаційно-правові аспекти діяльності природоохоронної прокуратури: дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.10: Київ: Академія адвокатури України. 2007. 216 с.
17. Підлубна Т.М. Право на захист цивільних прав та інтересів: дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.10: Київ: Інститут держави і права імені В.М. Корецького. 2009. 209 с.
18. Бородовська Н.О. Забезпечення кримінально-процесуального статусу особи, засудженої судами України до позбавлення волі: дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.19: Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. 2006. 230 с.
19. Рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 року № 18-рп/2004 у справі № 1-10/2004 за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини 1 статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес). *Вісник Конституційного Суду України*. 2005. № 6.